

MŰHELY

**FERENCZI ÉS KORTÁRSAI
A HOMOSZEXUALITÁSRÓL***Eszenyi Miklós – Zahuczky László***A (homo)szexualitás „feltalálása”**

A szexualitás – mint tudományos és irodalmi téma, leszámítva talán *Sade márki* műveit – az 1700-as és 1800-as években tabunak számított (kivéve a büntetőjogi szabályozást, ahol a szankciók bőséges tárháza szerepelt). Az 1850-es évektől aztán egyre több írásmű jelent meg a szexualitásról. Érdekes módon a homoszexualitás¹ tudományos vizsgálatával nem az orvosok foglalkoztak először. A sort *Heinrich Hoessli* (1784–1864) svájci divatáru-kereskedő 1836-ban megjelent könyve (*Eros: Die Männerliebe der Griechen*) nyitotta meg, amely a férfiak közti szerelmet ábrázoló ókori Görögországból és a középkori iszlámból származó irodalmi anyagok gyűjteménye. Közel három évtizeddel később, 1864-ben a jogász *Karl-Heinrich Ulrichs* (1825–1895) enciklopédiaszerűen írta meg a homoszexualitás történelmét, irodalmát és etnográfiját *Forschungen zur mann-männlichen Liebe* címmel. Ulrichs először hangoztatott a világon olyan követeléseket, amiket előtte még soha senki: az azonos neműek iránt vágyat érzőket urningoknak nevezte; úgy vélte, hogy szerelmüket az államnak és a társadalomnak el kell ismerni, sőt házasságukat is. Az 1867-es jogászkongresszuson a szexuális szabadságért emelt szót. Az volt az álláspontja, hogy az azonos neműekre irányuló vágy veleszületett sajátosság, és ezért embertelen, ha a törvény úgy bünteti a homoszexuálisokat, mintha szándékosan bűnt követnének el.²

A 19. század második felétől egyre inkább az a nézet terjedt el, hogy a homoszexualitás betegség, így került az orvosok vizsgálódási körébe, amit elősegített az akkoriban kialakuló pszichiátria és pszichológia tudománya is. A

¹ Amit ekkor még nem homoszexualitásnak neveztek, hiszen a szót majd csak 1868-ban alkotja meg a – kevesen tudják – magyar *Kertbény Károly* író, irodalomtörténész, Petőfi és Arany verseinek első német nyelvre fordítója.

² Ebben az időben világszerte szabadságvesztéssel büntették a homoszexualitást. (Baird, 2003, 25.)

korabeli kutatók a „szexuális kicsapongásokat” besorolták az elmebetegségek kategóriájába, meghatározták a normális nemi fejlődést, valamint módszereket dolgoztak ki a szexuális devianciák „gyógyítására”.

Ahogy *Michel Foucault* írja, a 19. századi homoszexuálist már személyiségként kezelik, „van múltja, nem is akármilyen, gyermekora, van jelleme, életmódja; és van morfológiája is, csakis rá jellemző anatómiával és – meglehet – titokzatos fiziológiával. Egész lényének része van abban, hogy a szexualitása olyan, amilyen. A szexualitása személyiségének minden ízében jelen van: ott van minden cselekedete mögött, alattomban ható és meghatározatlanul aktív vezérelvként; szexualitása szinte az ábrázatáról, sőt, az egész testtartásáról is leolvasható, mivel bármennyire szégyellnivaló is, sohasem sikerül titokban tartani. A szexualitás valójában egylényegű vele, e szexualitás nála nem is annyira bűnös szokás, mint inkább sajátos természet. A homoszexualitás ugyanis, ne feledjük, csak attól fogva lett pszichológiai és orvosi kategória, hogy már nem a szexuális kapcsolat egyik típusának tartották, hanem inkább a szexuális érzékenység sajátos formáját, a férfiaság és a nőiesség sajátos keverékét látták benne. [...] A szodomita visszaeső embernek számított, a homoszexuális viszont embertípus.” (Foucault, 1996, 46-47)

És ezt az „embertípust” górcső alá vették: a 19. század utolsó évtizedeiben többen is kutatás tárgyává tették az azonos neműek szerelmét (főleg a pszichiáterek), akik könyveikben fejtegették álláspontjaikat. Közéjük tartozott az olasz *Carlo Mantegazza* (*Gli amori degli uomini*, 1885), az osztrák *Richard von Krafft-Ebing* (*Psychopathia sexualis*, 1886), az angol *Havelock Ellis* (*Sexual inversion*, 1896; *Studies in the psychology of sex I-II*, 1897-1915), a francia *André Rafflovich* (*Uranisme et unisexualité*, 1896) és a német *Iwan Bloch* (*Beiträge zur Ätiologie der Psychopathia sexualis*, 1902).

Ferenczi kortársai a homoszexualitásról

Bátran állíthatjuk, hogy a homoszexualitás – és egyáltalán a szexualitás – kutatásának igen nagy lökést adott a pszichiátria, a szociológia és a kulturális antropológia fejlődése. A már idézett *Foucault* szellemes megfogalmazása szerint a 19. század a „scientia sexualis” korszaka, hiszen ekkor foglalták szavakba a nemi gyakorlatot. Sorra jelentek meg a szexuális devianciákat tárgyaló munkák, a szorgalmas pszichiáterek azon fáradoztak, hogy „összegyűjtsek a szexuális másság szegényes költészetének dokumentumait. Így láttak hozzá a nyugat-európai társadalmak ahhoz, hogy véget nem érő jegyzékbe vegyék az élvezetek különböző formáit. Mint valami növénygyűjteményt, úgy dolgozták ki a perverziók határozóját, úgy sorolták különféle osztályokba őket. A mindennapi fogyatékosok fajtáit éppúgy leírták, mint a furcsaságokat vagy a szexualitás szélsőséges válfajait... Ez volt az a pillanat, amikor a legkülönlegesebb élvezetek kedvelőit egyszerre felszólították, hogy mondják el

az igazságot magukról, mégpedig az igazság diskurzusának keretében, amely immár nem a bűnről és az üdvösségről, a halálról és az örökkévalóságról szóló diskurzus mintájára tagolódik, hanem azon diskurzus mintájára, amely – a tudomány nyelvén – testről és életről beszél.” (Foucault, 1996, 67-68).

Ferenczi előfutárai közül elsőként *Richard von Krafft-Ebing* (1840-1902) grazi törvényszéki elmeorvos, a szexuálpatológia atyja, rendszerezte a rendellenes szexuális tevékenységeket, mint pszichiátriai kórformákat. Igen gondos leírásokat adott, feltételezve, hogy az ember eredetileg biszexuális lény (később *Freud* is ezt a teóriát képviseli). A szexualitáshoz kapcsolódó mentális betegségeket rendszerező művében eleinte degeneráltaknak bélyegezte a homoszexuálisokat, később jócskán enyhített, és azt mondta, hogy egyszerűen csak nem tudnak magukon uralkodni (Eszenyi, 2006, 47.).

Auguste Forel (1848–1931) svájci elmegyógyász szerint nehéz határvonalat húzni a „szertett” és az „öröklött” bűnök között. Az a véleménye, hogy a homoszexuális férfiakat a normálisok vonzzák, de jobb híján saját beállított-ságúakkal kell beérniük. Kiegyensúlyozatlanok, partnereiket gyakran cserélik, pszichésen terheltek, és el akarják fogadtatni a saját házasságukat. Mégis úgy véli, hogy a homoszexualitás kevesebb gondot okoz a társadalomnak, mint a prostitúció (Mc Laren, 2002, 134.)

Az amerikai *G. Frank Lydston* (1858–1923) 1904-ben felhívta a figyelmet, hogy jelentősen megnövekedett a homoszexuálisok száma, ezért a szülők ne engedjenek gyermekeik számára intim játékokat. Természetesen a homoszexuálisok száma nem növekedett meg, csak több eset vált ismertté; mégis, elsőként ő hangsúlyozza az örökletesség lehetőségét (e nézetnek ma is számos híve van). (Mc Laren, 2002, 133-134)

A korabeli szerzők közül a leghaladóbb szemléletű az angol *Havelock Ellis* (1859–1939), aki szintén Ferenczi kortársának tekinthető. Szerinte a perverziók többsége – eltekintve a nemi erőszaktól vagy a szexuális zaklatástól – nem árt másoknak, ezért a homoszexuális sem szorul gondozásra, s inkább érezze magát jól, úgy ahogy van, minthogy egy „normális férfi gyöngé utánzatát faragnánk belőle.” Határozottan kijelenti, hogy még mindig jobb, ha valaki homoszexuális, mint belekényszeríteni egy olyan helyzetbe, amire belső hajlama nem készíti. Ezért radikális gondolkodóként és a szexológia egyik atyjaként a „szexuális inverzió” (homoszexualitás) toleranciájára szólított fel (Eszenyi, 2006, 47.).

Sigmund Freud (1856–1939) *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie* (Három értekezés a szexualitás elméletéről) című, 1905-ben megjelent munkája új korszakot nyitott a homoszexualitás megítélésében. Freud szerint a gyermek „multiszexuális”, s csak később alakul ki a heteroszexualitás. Egyes személyeknél a fejlődési séma megreked, vagyis a homoszexualitás nem más, mint egy köztes állapotban való megrekedés. Freud inkább a biológiai tényezők szerepét hangsúlyozta, megjegyezvén, hogy a gyermekben eleve benne rejlik a biszexu-